

FÓRUM

***A pszichoanalízis és a homoszexualitás:
gondolatok perverz vágyról, inzultusról és apai funkcióról****

François Pommier interjúja Élisabeth Roudinescóval

FRANÇOIS POMMIER: Ön szerint a pszichoanalízisnek (és minden más diszciplínának) az a feladata, hogy ha valami megjelenik a valóságban, a társadalomban, arra reagáljon, interpretálja, számoljon vele – és ne utasítsa el előítéletek alapján. Ezt konkrétan a homoszexuális párok által nevelt gyerekekkel kapcsolatban mondta, de ezt az attitűdöt támogatja általában a homoszexualitással, illetve a homoszexuális pszichoanalitikusokkal kapcsolatban is. Freud össze tudta egyeztetni a homoszexualitás strukturális felfogását az antropológia nézeteivel. Kifejezett célja volt, hogy megszabadítsa a homoszexualitást a fogyatékoság és a bűnösség bélyegétől, és megmutassa, hogy ez éppen olyan szexuális választás, mint bármely másik. Nem tekintette drámának és betegségnek sem. Igaz, egy másfajta kategóriába sorolta: tragédiának tekintette. Mindenesetre a kérdésem az, hogy tekinthetjük-e Freudot (másokkal együtt) a homoszexuálisok védelmezőjének?

ÉLISABETH ROUDINESCO: Freud elkötelezett híve volt általában az emberek, és különösen a nők felszabadításának. Azt természetesen nem tudhatta előre, hogy mi történik a nőkkel és a férfiakkal a 21. században. De az 1900-as évek elején az otthonában szervezett Szerdai Társaság ülésein határozottan elutasította egyes követőinek nőellenességét. Egy 1907-es konferencián a „női orvosok” kérdéséről meglehetősen excentrikus nézetek is elhangzottak. Fritz Wittels állítása szerint például az a nő, aki orvos akar lenni, vagyis egy férfiszakmában szándékozik dolgozni, valójában el akarja hagyni „természetes” állapotát. Vagyis alapvetően árt magának: szükségképpen „hisztérikus”, és nem volna szabad engedni őt tanulni. Wittels számára a nő szerepe a reprodukcióra korlátozódik. Szerinte hiába lesz pszichiáter lesz egy nőből, semmiképpen sem értheti meg a férfiak pszichológiáját. Paul Federn szerint az még talán rendben van, hogy a nők dolgozhatnak, de egy női orvosnak soha nem volna szabad hozzáérnie egy férfi nemi szervéhez. Az ő párbeszédük is jó példája annak, hogy milyen megosztottak voltak Freud korai követői a nők emancipációjával kapcsolatban – és milyen naivak.

---

* A fordítás az alábbi kiadás alapján készült: Psychoanalysis and Homosexuality: Reflections on the Perverse Desire, Insult and the Paternal Function. An Interview with Elisabeth Roudinesco. *Journal of European Psychoanalysis*, 2002, ősz-tél. Az eredeti jegyzetek számai a szövegben zárójelben szerepelnek, a hozzájuk tartozó szöveg az interjú végén található. (a szerk.)

Freud azonban határozottan modern volt. Nem csak kritizálta és udvariatlannak nevezte Wittelst, hanem arról is beszélt, hogy a civilizáció sokkal súlyosabb terhet rakott a nők vállára (a reprodukcióval), mint a férfiakéra; és bár meggyőződése volt, hogy a nők nem képesek a férfiakkal azonos szinten szublimálni szexualitásukat, vagyis nem lehetnek olyan kreatívak, azt is megállapította, hogy a férfiak nőellenessége infantilis attitűd (1). Később meg is változtatta nézeteit a nők szublimációs képességéről, és csodálta a kivételes nőket: intellektuális képességeik miatt is (mint Lou Andreas-Salomét) és „férfias” erényeik miatt is (például Marie Bonapartét).

Hasonlóan vélekedett a homoszexualitásról is. Nagy lépést tett előre, amikor a korabeli szexológusokkal ellentétben elutasította, hogy szexuális „defektusnak”, „anomáliának” vagy „természetellenesnek” tekintsék, illetve hogy „degeneráltként” stigmatizálják a homoszexuálisokat. Nem húzott választóvonalat a homoszexuálisok és a többi ember közé, hiszen az ő felfogása szerint mindenki előtt nyitva áll ez a választás, mert mindegyikünk alapvetően biszexuális. Időnként nem zárta ki a lehetőségét, hogy a homoszexualitásnak részben biológiai alapja is lehet, de meggyőződése volt, hogy ha valakit nők nevelnek, nagyobb valószínűséggel lesz homoszexuális, akár férfiről, akár nőről van szó. Freud felfogása szerint az embert a vágy tragédiája határozza meg, és így a homoszexuális férfi még inkább tragikus szubjektum, mint az átlagos neurotikus, hiszen választása miatt kirekesztik a polgári társadalomból. Egyetlen menedéke az lehet, ha alkot, és elfogadja, feldolgozza saját drámáját. Ez az érvelés szerepel a Leonardo da Vinciről szóló munkájában is (2). Ebben az 1910-es tanulmányában egyébként már nem az „inverzió”, hanem a „homoszexualitás” szót használja.

Freud a homoszexualitást önmagában nem tekintette szexuális perverzióknak, és elutasította a homoszexuálisok hátrányos megkülönböztetését. Univerzálissá tágította a perverzió kategóriáját, nem korlátozta kizárólag a homoszexuálisokra; igaz, sokszor nevezte a homoszexuálisokat perverznek. A kategória nála egyrészt mindkét nemre vonatkozik, másrészt nem korlátozódik a szexuális perverzióra. A freudi univerzalizmus tehát sokkal progresszívabb, mint a 19. század végi szexológusok és pszichiáterek differencializmusa, amely a homoszexuálisokat a keresztény szodomita kategóriát kiterjesztve „abnormálisnak” vagy elmebetegnek tekintette (3).

Freudnál a homoszexuális egyén civilizációs szubjektum, és a civilizációnak szüksége is van rá, mert bizonyos értelemben a fenségést képviseli. Ezen a ponton a homoszexualitás görög felfogásához tér vissza. Ebben az értelemben emancipatorikus. De azt nyilvánvalóan nem gondolta, hogy egy napon a homoszexuálisok olyannyira „normálisak” akarnak lenni, hogy már nem fojtják el magukban a vágyat, hogy gyerekeket neveljenek, és az általuk egykor megvetett polgári családmóddal képzelik el az életüket! Lehetséges, hogy Freud ma elvetné néhány tézisét: például azt, hogy ha valakit nők nevelnek, nagyobb valószínűséggel lesz homoszexuális. A tapasztalat ugyanis azt mutatja, hogy ez nem így van, és Freud, aki mindig szeretett a (nem kísérleti) tapasztalatra támaszkodni, ma nyilvánvalóan figyelembe venné a gyermekeket nevelő homoszexuális párok tapasztalatait.

1920-ban egy fiatal bécsi lány esete kapcsán (4), akit azért kezelt, mert a szülei férjhez akarták kényszeríteni, holott egy nőbe volt szerelmes, Freud felvázolta a

homoszexualitásról szóló elméletét, s ez határozottan ellentmondott a „köztes állapotról”, „harmadik nemről” vagy „férfi testbe zárt női lélekről” beszélő szexológusok téziseinek. Freud szerint a homoszexualitás az emberi biszexualitás egyik kimenetele, és látenssen jelen van minden heteroszexuálisban is. A lányok esetében szerinte az anya irányában való gyermeki fixáció, illetve az apában való csalódás vezethet homoszexualitáshoz, amely aztán kizárólagos tárgyválasztás is lehet. Ebben a szövegében Freud klinikai pontossággal részletezi a kérdést, és megmutatja, hogy ha valaki már homoszexuális, akkor hiábavaló a „meggyógyításával” kísérletezni, illetve hogy a pszichoanalízisnek nem is szabad hogy ez legyen a célja.

1921-ben megjelent *Tömegpszichológia és én-analízis* című munkájában még pontosabb meghatározását nyújtja a férfi homoszexualitásnak (5). Véleménye szerint a homoszexualitás a pubertás után jelenik meg, akkor, ha a gyermekkor során nagyon intenzív volt a kapcsolat anyja és fia között. Az anya megtagadása helyett a fiú azonosul vele, az anyává transzformálja magát, és olyan tárgyakat keres, amelyek helyettesíthetik énjét, és amelyeket úgy szerethet, ahogyan az anya őt szerette. Végül, 1935. április 9-én kelt levelében Freud ezt írta egy amerikai asszonynak, aki fia homoszexualitása miatti kétségbeesésében fordult hozzá:

„A homoszexualitás nyilvánvalóan nem előny, de szégyellni sem kell. Nem bűn, nem becstelenség, és nem nevezhető betegségnek sem; a szexuális funkció egyik variánsának kell tekintenünk, amely az akadályoztatott szexuális fejlődés eredménye. Az ősi koroktól máig számos köztisztelőben álló személy volt homoszexuális, a legnagyobbak is megtalálhatók közöttük (Platón, Michelangelo, Leonardo da Vinci stb.). A homoszexualitást mint bűnt üldözni igazságtalan és kegyetlen dolog. Ha nekem nem hisz, olvassa el Havelock Ellis könyveit.” (6).

Ismételten megjegyzi, hogy hiábavaló a törekvés, hogy valakiből heteroszexuálist faragjunk. A pszichoanalitikus mozgalomban Ernest Jones és Anna Freud volt az, aki Freuddal ellentétben a leginkább regresszíven viszonyult a homoszexualitáshoz.

Miért védett Freud lánya egy olyan pozíciót, amely ennyire ellentétben állt az apjával, miért tekintette mentális betegségnek a homoszexualitást, sőt, állította, hogy a megfelelő analitikus kezeléssel a homoszexualitás „gyógyítható”? Annát magát is azzal vádolták, hogy homoszexuális, mert egyedülálló volt, nem volt szexuális kapcsolata férfival, és elsősorban nőkkel barátkozott. Megvetése tehát egyfajta „öngyűlöletnek” tűnik, mintha azt utasította volna el olyan vehemensen, ami büntudattal töltötte el.

Anna a „vénlány” szerepét töltötte be a családjában, ami igen gyakori volt a 19. század polgári társadalmában: a lányét, akinek gondoznia kell az apját, sőt az egész patriarchális örökséget – mint egy Antigoné. Freud nagyon szerette őt. Féltékenyen maga mellett tartotta, és minden tanítványát elűzte, aki esetleg udvarolni akart volna neki – főleg Jonest. Még ahhoz is ragaszkodott, hogy analizálja a lányát (1921-1922-ben), amit követői is súlyos hibának, határátlépésnek, egyfajta ödipális kisajátításnak tartottak.

Persze ugyanakkor azt is elvárta Annától, hogy modern értelmiségi nő legyen, annak minden terhével együtt. Anna jó tanítvány volt, és saját pszichoanalitikus

iskolát teremtett. Munkássága főleg a gyermekpszichológia, a gyermekek analízise területén volt úttörő. Igazi *fille au père* (7) volt, olyan lány, aki az apjának szenteli az életét, az ő örökségének megtartója, és így szükségszerűen konzervatív a szexuális morál terén. Ortodox módon ragaszkodott a doktrínáihoz. Szenvedélyes szerelem fűzte az apjához, olyan volt a sorsa, mint egy görög tragédia.

POMMIER: 1921 az az év, amikor Jones hatására – és Freud javaslata ellenére – a homoszexuálisokat kizárták a pszichoanalízis gyakorlásából.

ROUDINESCO: Ez a kérdés 1921 decemberében merült fel, és egy teljes hónapon át megosztotta a Nemzetközi Pszichoanalitikus Egyesületet (International Psychoanalytical Association – IPA) irányító híres „titkos bizottság” tagjait. A bécsi csoport toleránsabbnak bizonyult, mint a berlini. A berliniek Karl Abraham támogatásával úgy vélték, hogy a homoszexuálisok nem lehetnek jó pszichoanalitikusok, mivel az analízis nem „gyógyította ki” őket „inverziójukból”, s ezért el kell tiltani őket a szakma gyakorlásától. Otto Rank Freud támogatásával szembeszállt velük. Szerinte a homoszexuálisok éppen úgy lehetnek jó pszichoanalitikusok, mint bárki más: „Nem távolodhatunk el tőlük megfelelő ok nélkül, ahogyan azt sem fogadhatjuk el, hogy a törvény üldözze őket.” Emlékeztette vitapartnereit, hogy többféle homoszexualitás van, és minden esetet külön kell vizsgálni. Jones nem volt hajlandó elfogadni ezt az érvelést. A berlini csoportot támogatta, és kijelentette, hogy a homoszexualitás a világ többi része számára „visszataszító bűn: ha bármely tagunk homoszexuális volna, sokat veszítenénk a tekintélyünkéből”. Ekkor tiltották ki a homoszexualitást a freudi birodalomból, ekkortól tekintették ismét fogyatékoságnak.

A következő több mint ötven év során az IPA többször is megerősítette elnyomó álláspontját. Miután félresöpörték Freudnak a homoszexuálisok pszichoanalitikus képzését támogató álláspontját, az IPA szexuális perverzióknak tekintette a homoszexualitást. A homoszexuálisokat pedig hol alkalmatlannak tartották a pszichoanalitikus kezelésre, hol pedig a „gyógyításukat” propagálták.

POMMIER: Anna Freud is fontos szerepet játszott ebben a döntésben?

ROUDINESCO: Jones játszotta a legfontosabb szerepet, Anna Freud csak később csatlakozott hozzá. Mindenesetre fontos szerepet játszott apja téziseinek félremagyarázásában, amikor emellett kampányolt, hogy homoszexuálisok ne vehessenek részt analitikus képzésben. Jones és az IPA, észak-amerikai tagjai támogatásával, elég jelentős befolyással bírt ezen a területen, amit nem tudott ellensúlyozni a kleiniánus iskola sem. Bár az utóbbi liberálisabb volt, az (akár látens, akár manifest) homoszexualitást a nők esetében egy szadisztikus pénisszel való azonosulásnak tartották, a férfiak esetében pedig vagy szkizoid személyiségzavarnak vagy a paranoiával való belső küzdelem eredményének tekintették. Így aztán a homoszexuális borderline betegségeként kezelték, a homoszexuális páciensekre pedig továbbra is úgy tekintettek, mint akik súlyos pszichotikus rendellenességtől szenvednek.

Saját gyakorlatában Anna Freud mindig is jó heteroszexuális apává és családfővé akarta átalakítani homoszexuális pácienseit, ami katasztrofális eredménnyel járt. 1956-ban arra kérte az újságíró Nancy Procter-Gregget, hogy ne publikálja apja híres 1935-ös levelét:

„Számos okom van erre, többek között az is, hogy ma sokkal több homoszexuálist tudunk kezelni, mint azt lehetségesnek gondoltuk. A másik, hogy az olvasók ebben annak megerősítését láthatnák, hogy az analízis egyetlen lehetősége meggyőzni a pácienseket, hogy fogyatékoságuk vagy »erkölcstelenségük« nem komoly, és boldogan el kellene fogadniuk őket.” (Young-Bruehl, 1988)

Ami Jonest illeti, az ő elnyomó attitűdjét is sokféleképpen lehet magyarázni. A viktorianus és puritán Angliában őt magát pedofiliával vádolták, pusztán azért, mert az általa kórházban kezelt gyerekekkel beszélt a szexualitásról. Kanadában, ahová később emigrált, azért utasították el a puritánok, mert Loe Kann-nal¹ élt együtt. Az első pszichoanalitikusok helyzetét is figyelembe kell vennünk: Freud első követőit rendszeresen azzal vádolták, hogy szexuális teóriáikkal meg akarják rontani a társadalmat.

Mivel azt akarták, hogy az IPA mainstream szervezet legyen, és megszabaduljon leginkább „deviáns” tagjaitól (különösen a pszichotikusoktól és a perverzektől), Jones, aki (Freuddal ellentétben) nőcsábász volt, azt gondolta, hogy a pszichoanalitikus mozgalomnak „fedhetetlen” orvosokat kell képeznie, akiket senki nem támadhat úgynevezett „deviáns” szexuális gyakorlatukért. Az IPA tekintélye érdekében szembe ment azzal, amit gondolt, éppúgy, ahogyan Anna Freud is a homoszexuálisok ellen irányuló elnyomással küzdött bűnös vágyai ellen. Freud, a szexualitás nagy felfedezője nem volt sem libertinus, sem határátlépő. Nem volt szexuális kapcsolata a pácienseivel, és nem volt ismert szeretője sem. Éppen ezért lehetett liberálisabb a szexualitással kapcsolatos ügyekben. Neki nem kellett védekeznie önmaga előtt. Csak egyetlen vakfoltja volt ezen a területen: a lánya, akibe szerelmes volt, olyannyira, hogy féltékeny volt potenciális szeretőire.

Ugyanakkor a Brit Pszichoanalitikus Egyesület (BPS), amelyet Jones 1919-ben alapított, tagjai közé fogadott kifejezetten nonkonformista analitikusokat is. A közismerten homoszexuális James Strachey, Freud híres fordítója és Lytton Strachey testvére például az egyesület tagja és gyakorló pszichoanalitikus volt, mielőtt feleségül vette Alix Stracheyt, akibe azért szeretett bele, mert úgy nézett ki, mint egy „melankolikus fiú”.

A „titkos bizottság” hírhedt, 1921-ben elfogadott íratlan szabályát csak mostanában törölték el. Persze fokozatosan. Egyrészt egyre hangosabban tiltakozott az amerikai meleg mozgalom, másrészt az IPÁ-nak több amerikai pszichoanalitikus tagja is nyíltan vállalta homoszexualitását, különösen az 1997-es barcelonai konferencián. Így tett pl. Ralph Roughton, a Clevelandi Pszichoanalitikus Egyesület tagja, aki az Amerikai Pszichoanalitikus Egyesületnek (APsA) is tagja. Nagyszerű

---

¹ Loe Kann: 1906 és 1913 között Ernest Jones hollandiai származású élettársa. Ld. Sándor Ferenczi – Ernest Jones: Briefe – Letters – Levelek 1911-1933. *Thalassa*, 2008/2. (a szerk.)

cikkében (Roughton, 1999, 1281.) leírta az amerikai homoszexuális analitikusok küzdelmét, akiket végül elismert az IPA is, és felvázolta egy olyan klinikai megközelítés alapjait is, amely abból a tényből indul ki, hogy „tagadhatatlan: vannak teljesen egészséges és érett személyiségű homoszexuális férfiak és nők”.

Freud és Robert Stoller munkáira támaszkodva (utóbbi a perverziora és a transzszexualitásra specializálódott kaliforniai analitikus) a homoszexuális pszichoanalitikusok végre megmutathatták, konkrét esetekre támaszkodva, hogy a homoszexualitás nem más, mint egy szexuális orientáció, amelyet önmagában semmiképpen sem szabad patologikusnak minősíteni.

Tézisük tulajdonképpen lehetővé tette a freudi univerzalizmussal való kapcsolat-újrafelvételt: eszerint a homoszexuális ember éppen úgy szubjektum, mint bárki más, és éppen úgy lehet neurotikus, pszichotikus vagy borderline, mint bárki, aki heteroszexuális. Vagyis a homoszexualitást végre ki lehetett húzni a patológia vagy a szexuális perverziók (mint fetiszizmus, szadizmus, transzvesztitizmus, pedofília stb.) kategóriájából. Ahogyan Roughton írja:

„Egy ember szexuális orientációja semmit nem mond az illető pszichológiai egészségességéről vagy érettségéről, karakteréről, belső konfliktusairól vagy integritásáról. Egy borderline homoszexuális és egy borderline heteroszexuális beteg között több a közös vonás, mint egy borderline heteroszexuális beteg és egy pszichésen egészséges homoszexuális személy között.”

Ezek a pszichoanalitikusok elismerést érdemelnek a bátorságukért. Küzdelmük azonban még nem ért véget. Az IPA továbbra sem mentes a homofóbiától, csak megváltoztatta elnyomó stratégiáját. Ma már az IPÁ-ban senki nem meri nyilvánosan vállalni, hogy homofób. De ettől még a homoszexuálisok elleni utálat létezik, csak másképpen fejezik ki – a tagadás formájában. Egy kicsit olyan ez, mint a modern demokratikus társadalmak antiszemitizmusa (8). „Én nem vagyok a homoszexuálisok ellen”, mondják a homofób pszichoanalitikusok az IPÁ-ban, „és elutasítom a homofóbiát, de azért azt nem fogadhatjuk el, hogy a homoszexuális pszichoanalitikusok a saját céljaikért kampányoljanak”. Ezt mondta Gilbert Diatkine francia analitikus Roughtonnak. Azzal vádolta meg, a pszichoanalízis feltételezett semlegességének nevében, hogy attitűdje „militáns, toborzó” (9). Ehhez hasonló César Botella érvelése is (10). Ő is francia pszichoanalitikus, és azt mondja, hogy a harciasság valószínűleg „a homoszexuális személyes drámájának tagadása”, mert „nárcisztikus patológiában” szenved, amelyen a pszichoanalízis nem is tud segíteni. De miért ne lehetnének az üldözött pszichoanalitikusok aktivisták? Miért veszélyeztetné aktivizmusuk az analitikusok etikai szabályait? Ráadásul ha a pszichoanalízis nem is tudja megoldani a homoszexualitás kérdését, ahogyan Botella megjegyzi, bizonyos nárcisztikus patológiákat nyilvánvalóan képes kezelni; ezek nem kapcsolódnak a homoszexualitáshoz.

[...]

Korábbi formájával összehasonlítva az IPA új homofóbiája, amellet, hogy indokolatlan és patologikus, az elméleti alapokat is nélkülözi. A meleg mozgalom küzdelmének nyilvánvalóan van haszna: „szégyellnivalóvá” tette a homofóbia nyil-

vános kifejezését. Ez nem is meglepő, és éppen ezért szükségesek a hátrányos megkülönböztetés elleni törvények. Arra kényszerítik a homofóbokat, hogy más trükköket alkalmazzanak, és ez is haladás.

POMMIER: Nézzük, mi is történt nemrég a Svájci Pszichoanalitikus Egyesületben (SSP, az IPA tagszervezete). A *Médecine et hygiène* című lapban, amely a „klinikai szexológia” lapja, Nicos Nicolaïdis, az SPP tagja azt állította, hogy a „a nemek és a generációk közötti különbségeket eltörlő homoszexualitás, illetve a homoszexuális ember megoldatlan Ödipusz-komplexusa miatt igen impulzív természetű, ami annak kockázatával jár, hogy erőszakos, kriminális cselekményekre ragadtatja magát” (Nicolaïdis, 2001). Az egyesület elnöke, Juan Manzano a *Le Temps* című napilapban reagált erre, és elutasította Nicolaïdis kommentárjait, ugyanakkor azt mondta, hogy a „homoszexualitás nagyon érzékeny kérdés, amelyet nehéz a tudományos kontextuson kívül kezelni”. Erről mit gondol?

ROUDINESCO: Ez az okfejtés is az előzetes tagadáson alapul. Svájcban a törvények elnyomóbbak, mint Franciaországban, náluk regisztrált élettársi kapcsolat sincs. Ezért homofób okfejtéseiket nem leplezik úgy, mint Franciaországban. Kimondják. A *Le Temps* vele készült interjújában az SSP elnöke, Juan Manzano azt is mondta, hogy Nicolaïdis csak a saját véleményét hangoztatta. És hozzátette, hogy az SPP-ben nincs semmiféle diszkrimináció. Amikor az újságíró felidézte, hogy nemrég elutasították egy homoszexuális pszichoanalitikus felvételi kérelmét, ezt felelte: „Akkor még nem én voltam az egyesület elnöke, és ezt nem tudom kommentálni. De ha ténylegesen volt is ilyen eset, ez ma már nem történe meg.” Vagyis egy SPP-tag szélsőséges megjegyzései arra készítették a szervezetet, hogy nyilvánosan megkérdőjelezze a híres, 1921-es íratlan szabályt (11). De Daniel Widlöchert, az IPA jelenlegi elnökét kellene megkérdezni, hogy mit gondol minderről, és hogyan látja a jövőt.

POMMIER: Levélben megkérdeztem, de nem válaszolt. Viszont szeretném, ha beszél-nénk Jacques Lacan állásfoglalásáról. 1945-46-tól kezdve a nézőpontja radikálisan megváltozott.

ROUDINESCO: Igen. Közvetlenül a háború után az amerikai egyesületek minden addiginál elnyomóbban lettek. A homoszexualitást a pszichiátria irányelvei is mentális betegségként kezelték. Az angol iskola is elutasította a homoszexualitást. Melanie Klein követői szerint a homoszexualitás szkizoid rendellenesség, a paranoiával való küzdelem egyik formája, sadista vagy mazochista természetű perverzión. Számukra gyakorlatilag nem is létezett a homoszexualitás, csak mint egy destruktív pszichotikus állapot variációja (12). A homoszexuálisokat „deviánsnak” és betegnek tartották, ezért nem lehettek pszichoanalitikusok.

Abban az időben Franciaország is követte az IPA szabályait, és a homoszexuálisokat eltiltották a szakmai képzéstől. Ha páciensként jelentek meg, betegnek tekintték és heteroszexuálissá akarták átnevelni őket. Nem csoda hát, hogy az analízisbe

járó homoszexuálisok menekültek az IPA díványairól, kivéve ha „perverz módon” annyira gyűlölték saját homoszexualitásukat, hogy meg akarták szüntetni. Mások, gyakran intellektuális figurák, művészek, olyanokat kerestek, akik nem így gondolkodtak. Sokuk Lacannál kötött ki, aki nem akarta őket heteroszexuálissá változtatni (13).

Lacan egyrészt elfogadta a homoszexuálisok jelentkezését, ha analízisbe akartak járni, és nem próbálta átnevelni őket, vagy megakadályozni, hogy analitikusok legyenek; másrészt amikor 1964-ben megalapította a Párizsi Freudianus Iskolát (École Freudienne de Paris, EFP), alapelvnek tekintette integrációjukat. Én magam is az EFP tagja voltam, és azt mondhatom, hogy elég toleránsak voltak ebben a tekintetben, még akkor is, ha persze sok pszichoanalitikus gyűlölte a homoszexuálisokat. A „privát” és személyes homofóbia egy dolog, a diszkriminatív szabályok elfogadása egy másik. Emiatt a tolerancia miatt fordult sok homoszexuális, akinek az IPA egyesületeiben nem lett volna jövője, az EFP-hez.

Mindazonáltal Lacan másképpen fogta fel a homoszexualitást, mint Freud. A homoszexualitást nem pusztán az egyik lehetséges szexuális orientációnak tekintette. Kifejezetten transzgresszív alkat volt, és de Sade-olvasata, illetve kapcsolata Georges Bataille-jal nagy hatással volt rá. Lenyűgözte őt a görög homoszexualitás, és ezért hajlamos volt „a perverz” figuráját az intellektualitás megtestesülésének látni; másrészt ő a szerelem, sőt a vágy minden formáját perverznek tekintette. Ahogyan „pszichotizálta” a neurózis klinikai kezelését, hajlamos volt arra is, hogy perverzióknak lássa a szerelem minden megnyilvánulását. Ebben a kontextusban kell értenünk, hogy a homoszexualitás mint olyan perverzió, és nem szexuális orientáció. Ahhoz, hogy megértsük, hogyan helyezte vissza Lacan a homoszexualitást a perverz struktúrák (és nem a szexuális perverziók) kategóriájába, figyelembe kell vennünk ezt a mögöttes premisszát. Nem arról van szó, hogy visszatért volna a szexológia, a pszichiátria és a degenerációs elmélet korábbi kereteihez. Ami azt illeti, az álláspontja nem is esik olyan távol mindattól, amit később Michel Foucault vagy Gilles Deleuze gondolt. A perverzió fontos szerepet játszik mind Foucault, mind Deleuze elméleteiben, mivel meglátásuk szerint radikálisan ellentmond annak a polgári társadalmi rendnek, amit a Freudtól örökölt ödipális család jellemzett.

De van egy alapvető különbség Lacan és Foucault között: Lacan a személyiség univerzális struktúráját alapozta a perverzióra, amelynek a homoszexualitás a legtisztább megtestesülése, míg Foucault inkább a perverz szexualitás konkrét gyakorlatait tanulmányozta, anélkül, hogy bármilyen meghatározott struktúrába vagy kategóriába akarta volna beilleszteni őket (14). Lacan számára a homoszexuális a fennkölt perverzió megtestesülése civilizációinkban, míg Foucault szemében a homoszexuális olyan figura, akinek felforgató vagy invenciózus gyakorlatokkal kell menekülnie a degradáló címke elől, amelyet a normatív diskurzus tapasztal rá. Láthatjuk, hogy Lacan pozíciója radikálisan más, mint az IPA homofób klinikusaié. A perverzióval köti össze a homoszexualitást (férfiak és nők esetében egyaránt), de elutasítja a diszkriminációt.

Az ő gondolatrendszerében a homoszexualitás perverzióként való felfogása nem vezet sem intoleranciához, sem szegregációhoz. Igaz, nem ítélte el a homofóbokat sem. Néha nehéz megérteni, hogyan tolerálhatta a leginkább „deviánsnak”,

bántónak vagy ártalmasnak tartott viselkedéseket. Ez kétségtelenül a saját magában hordozott erőszak eredménye volt. Elképesztően transzgresszív tanár volt, érzékeny az őrület, a miszticizmus és a *jouissance* legszélsőségesebb megnyilvánulásai iránt is, ugyanakkor nem voltak illúziói az ember romlottságáról. Mivel a homoszexualitást perverziónak tartotta, nem gondolta, hogy a homoszexuálisok „gyógyíthatók”. Megkülönböztette a női homoszexualitást, amelyet a hisztéria és a szexuális versengés mellett helyezett el, a férfi homoszexualitástól, amelyben a társadalmi kötelek alapjait látta. A *Les Formations de l'inconscient* című szemináriumán azt mondja, hogy ha valaki szereti, hogy homoszexuális, az azért van, mert számára az apa helyett az anya határozza meg a törvényt, vagy inkább „ő határozza meg az apa törvényét”. Lacan ezen a ponton a megfordított Ödipusz-komplexus freudi témájához tér vissza (15), de nézeteit saját topográfiájának kontextusában helyezi el (imaginárius, szimbolikus, valós) (16).

POMMIER: Röviden: Lacan a perverziót voltaképpen a szexualitás egyfajta prototípusának tartotta. De Ön szerint a Platón *Lakomájáról* szóló kommentárja, melyben a beszélgetés résztvevőit „vén buzeránsok gyülekezetének” nevezi, nem tekinthető homofóbnak.

ROUDINESCO: Sokan írtak már a szemináriumnak erről a részletéről (17). Hadd mondjam el, hogy Lacan már 1953-ban a szerelem prototípusának tartotta a homoszexuális szerelmet. És mivel nézete szerint a homoszexuális szerelem perverzió, a szerelemben magában is szükségszerűen van egyfajta perverz tendencia. Mindezt ebben a felejthetetlen maximában fejezte ki: „A szerelem arról szól, hogy valaki ad valamit, amit nem is birtokol, valakinek, aki nem is akarja.” A „perverz vágy”, amely Lacan szerint a homoszexualitást jellemzi (bár nem korlátozódik csupán erre), a „másikra irányuló vágy kimeríthetetlen kisajátításán” alapul (18). Annak bemutatásához, hogy a perverz vágy éppúgy jellemző a homoszexualitásra, mint a heteroszexualitásra, Lacan Proustra hivatkozik: „Vegyük például Proust elképesztő elemzését a homoszexualitásról Albertine mítoszában. Lényegtelen, hogy a karakter nőnemű – a kapcsolat struktúrája nyilvánvalóan homoszexuális” (19).

Ebben a kontextusban kell értelmeznünk Lacannak a *Lakomáról* szóló kommentárját. A görög homoszexualitás szerepét a középkori társadalom udvari szerelmével hasonlítja össze. Valószínű, hogy mindkettőnek szublimáló funkciója volt: lehetővé tették egy mester, úr ideáljának fenntartását egy a neurózis folytonos fenyegetettsége alatt álló társadalomban. Az udvari szerelem ugyanott helyezte el a nőt, mint a görögök homoszexuális szerelme a mestert. Így a szerelem mindkét formájában jelenlévő perverz vágy, amelyben a szublimáció és a fizikai szexualitás összeér, úgy tűnik fel, mint ami nagyban elősegíti a művészetet, az alkotást és a társadalmi kapcsolatteremtés új formáit. Lacan sajnálta, hogy ez a fajta szerelem már nem létezik az 1950-es évek homoszexualitásában, egy olyan korban, amelyben „az oktatás imbecillisekké teszi a pattanásos kamaszokat”.

Lacant többen is homofóbnak nevezték a megjegyzései miatt, köztük Michel Tort és Didier Eribon (20). Ők a fennmaradt szövegekre támaszkodnak, és nagy

érdemük, hogy valódi vitát generálnak. Tort igyekszik „megmenteni” Freudot a homofóbia vádjától, csak hogy jobban nekimehessen Lacannak, míg Eribon az egész pszichoanalitikus elméletet leszólja, mondván, hogy Freud nézeteit a „pszichés” tudattalanról és Lacan „szimbolikus” tudattalanját egy „társadalmilag konstruált” tudattalannal kellene helyettesíteni, Pierre Bourdieu és amerikai gender-kutatók nézeteire támaszkodva. Eribon a barátom, és a pszichoanalízist illető kritikáját számos ponton osztom, de korántsem mindenben.

Nem hiszem, hogy Lacant néhány bántó kifejezése miatt homofóbnak kellene tartanunk. Ő mindenkit sértegetett. Szemináriumain folyamatosan sértegette az opponenseit, átkozta a saját nagyapját, és akit nem szeretett, azt imbecillisnek nevezte. Magánlevelezésében ez még rosszabb. Még ha éppen bókolt valakinek, az is gyakran sértő volt. Melanie Kleint is dicséri éppen, amikor „zseniális hentesnek” nevezi, holott Klein egyáltalán nem volt hentes. De ezer példát tudnék mondani. Eribon jól tette volna, ha Lacan inzultáló megnyilvánulásait is ugyanolyan éleslátással elemzi, mint korábbi könyvében a homoszexuálisok homofóbiáját (21).

[...]

Lacan a homoszexualitásról Prousthoz hasonlóan gondolkodott, aki a homoszexuálisokat egyszerre fenségesnek és elátkozottnak tartotta – a civilizáció nagy perverzének. Tudom, hogy a normalizáció egyes szószólói azt mondják, hogy Proust is homofób volt, öngyűlölő. Mások régi irodalmi műveket olvasnak újra, hogy a homofóbia nyomaira bukkanjanak. És persze meg is találják őket: Shakespeare, Balzac, Genet és más nagyszerű írók műveiben. Gyakran a zsidó- és nőellenességgel együtt. És akkor? Minden szövegelemzés, ami megérdemli ezt a nevet, el kell hogy kerülje az efféle redukcionizmust. Eribon és Michel Tort ebben az esetben egy reduktív, megbélyegző pozícióba helyezi magát, ami időnként hasonlít az általuk kritizált homofób diskurzusra. Egyszerűen nem fairek és objektívek Lacan szövegeivel szemben.

Nem említik például, hogy Lacan gyakorlatában és a pszichoanalitikus intézményekkel való interakcióiban nagyon is konkrétan felszabadító, progresszív gondolkodású ember volt. Ismétlem, ő volt az első, aki megengedte, hogy homoszexuálisok is analitikusok lehessenek. Ami a homoszexualitásról vallott nézeteit illeti, nem érdemel ennyi szemrehányást. Azt természetesen nem fogadta el, hiszen nem is látta, hogy a homoszexuálisok „normálisak” akarnak lenni, olyannyira, hogy a leginkább polgári modelleket imitálják – a családi kapcsolatok legneurotikusabb struktúráit. De az nagy érdeme, hogy tiszteletben tartotta a homoszexuális elátkozott-fenséges figurájának szerepét a nyugati társadalomban. Lacan szomorúan látná, hogy a homoszexuálisok ma már nem akarják ezt a szerepet, és ehelyett azt választják, hogy imitálják azokat, akik időtlen idők óta mindig is üldözték és üldözik őket. De a jelenlegi helyzetben egészen biztosan nem lenne homofób. Azt hiszem, inkább csak meglepné, ahogyan mindannyiunkat meglep, hogy a mai homoszexuálisok mennyire vágynak a normalizációra.

POMMIER: És mit gondol a perverzió katolikus gyűlöletéről, amelyről Michel Tort ír Lacan kapcsán?

ROUDINESCO: Tort érvelése, amelyet Eribon is átvesz, nem korlátozódik a homofóbia vádjára. Meg akarja világítani ennek elméleti és antropológiai alapjait is. A két szerző Lacan családfogalmát, amelyet a *Family Complexes*-ben fejt ki (22), egyfajta fanatikus teológiának tételezi, és a fundamentalista katolicizmussal azonosítja, amely alapvető jogokat tagad meg a homoszexuálisoktól: a regisztrált élettársi kapcsolatot (Pacte Civile de Solidarité – PACS), az örökbefogadást, stb. De ami még rosszabb, Michel Tort szerint Lacan abban is bűnös, hogy szimpatizált a Vichy-kormánnyal,² még annak megalakulása előtt: szerinte a család neurózisáról és a patriarchális társadalom hanyatlásáról szóló tézise pusztán „a társadalmi tünetek kóroktanát fejt ki az 1930-as években, amelyek ideológiai jelentőségüket a Vichy-korszakban nyerték el, a Marsall [Pétain],³ majd a Tábornok [De Gaulle]⁴ figurájában” (Tort, 1999, 2000).

Abszurd összehasonlítása tehát ugyanabban a „nemzet atyja” kategóriában helyezi el ezt a két radikálisan különböző alakot (Pétaint és de Gaulle-t, az árulót és a hőst). Ez meghökkentő, semmi köze a valósághoz.

A Lacanról szóló könyvemben megjegyeztem, hogy ő volt az első, a bécsi történeészeket, Carl Schorskét és Jacques Le Ridert is megelőzve, aki felismerte, hogy a pszichoanalízis a nyugati patriarchális család hanyatlásából született. Ennek a hanyatlásnak a fényében, amelyet Bécsben a Habsburg Monarchia bukása szimbolizált, Freud egy újfajta szubjektivitást mutatott fel: a 20. századi embert Ödipuszhoz és Hamlethez, a lelkiismeret drámájának magányos hőseihez hasonlította, akik arra ítéltettek, hogy állandóan újrajátsszanak egy eredeti gyilkosságot, hogy felfejthessék genealógiái leszármazásukat.

Ha a pszichoanalízis középponti szerepet tulajdonít az apának, az nem azért van, hogy egy kegyetlen törzsfőnök karikírozott pozícióját követelje neki, ahogyan később a fasiszta rezsimék tették, hanem hogy szimbolikusan hangsúlyozza a szét-esett és állandóan önmagát kereső apaság fontosságát.

Freud szerint az apa figuráját meggyengítette a nők emancipációja, és Lacan is erre a hagyományra támaszkodik. 1953-ban, úgynevezett Apa Neve elméletével Lacan a család konstellációjának középpontjában helyezte el az apaság szimbolikus pozícióját. De nem volt fundamentalista, nem ragaszkodott egy hamis patriarchátushoz, és nem csinált az apa szimbolikus funkciójából „esszenciát”. Felvilágosult gondolkodónak tekintette magát, aki eltávolodott katolikus kultúrájától, de képes volt azt integrálni a munkájába – ahogyan Freud tette a zsidóságával. Éppen ezért vette át később Lévi-Strauss felfogását a szimbolikus funkcióról (az apáról, az apaságról), nyilvánvalóan kifejezve, hogy nem nominalista vagy esszencialista értelemben szándékozta használni.

Igaz, Lacan gyakran utal a keresztény teológiára. De aki a római katolikus egyház szigorú, ortodox képviselőjeként állítja be, az elfelejti, hogy ateista volt, nietzscheánus, Spinoza követője, hegelianus, később strukturalista, és hogy fiatalko-

---

² A németek által megszállt Franciaország kollaboráns kormánya, amely Vichy-ben székelt.

³ Franciaország államfője a német megszállás alatt.

⁴ A francia ellenállás egyik vezetője, 1962-ben köztársasági elnökké választották.

rában az „Antikrisztusnak” nevezte magát. Barokk és hivalkodó „katolicizmusa” közelebb áll Salvador Dalíéhoz vagy Luis Buñueléhez, mint az atyák tételeihez. És még ha az Apa Neve elméletét a teológiától kölcsönözte is, tézisei Durkheim, Marcel Mauss és Lévi-Strauss modern antropológiai kategóriáira is épülnek. Michel Tort (2000, 213.) állításával szemben Lacan nem keveri össze az incestus tabujának antropológiai törvényét a „paternalista” családi struktúrával.

Ugyanígy nincs alapvető ellentmondás a Freud által kidolgozott (és utódai által követett) ödipális modell és a homoszexuálisok felszabadító mozgalma között sem, amelyet a 19. század végén, a patriarchátus hanyatlása idején indítottak. Ha igaz is, hogy a nyugati társadalmakban az apa fokozatosan elvesztette hagyományos autoriter funkcióit, a család attól még egyáltalán nem kevésbé elpusztíthatatlan ma, mint 1938-ban volt. Legyen bár „természetes”, „átalakított”, „egyszülős” vagy meleg szülők alkotta, a család mindenképpen a Freud által újrafelfedezett ödipuszi tragédiára épül. Feltéve, hogy nem fordítja a tragédiát egyszerű „komplexusba”. A család olvasztótégelye éppen úgy szolgálja vagy szolgálhatja a szimbolikus és társadalmi normalitás megerősítését, mint a legerősebb kriminális impulzusokat, a transzgressziók kialakulását, vagy mindenféle tudatos és tudattalan patológia kialakulását, amelyek az emberi szubjektivitás megkonstruálásához kötődnek.

Nem értem, hogy a családnak erre a fogalmára épülő lacani elmélet hogyan hasonlíthatna egy olyan homofób nézetre, mint Tony Anatrelláé (1999), aki pap és pszichoanalitikus, Lustiger bíboros, egykori párizsi érsek tanácsadója, és nemrég inkvizíció keresztes hadjáratot indított a homoszexuálisok ellen, mert „egy infantilis szexualitás híveinek” tartja őket.

[...]

POMMIER: A pszichoanalízis és a homoszexualitás mai viszonyáról egy háromrészes kérdést tennék fel. Mi az oka annak, hogy a homoszexualitás ennyi vitát generál a pszichoanalitikus intézményekben? Miként lehet, hogy a homoszexualitás még ma is szorongás tárgya, és a diszkrimináció még mindig előfordul az analitikus közösségekben, mintha semmi nem változott volna az elmúlt nyolcvan évben? Mitől olyan nagyhatású az IPA akkori döntése, hogy még ma is alkalmazzák? Mondhatjuk-e, hogy a homofóbia jelen van a pszichoanalitikus iskolákban?

ROUDINESCO: Ezekre a kérdésekre az az egyszerű válaszom, hogy a pszichoanalitikus intézmények és tagjaik éppen úgy viselkednek, mint „bárki más”. A homoszexuálisoknak az a vágya, hogy olyan normák szerint tekintsenek rájuk, amelyeket hagyományosan a családokra alkalmaztak, mindenhol a homofóbia egy új formájához vezetett: a „tagadáshoz”. A probléma az, hogy a homofób pszichoanalitikusok azt mondják, hogy a pszichoanalízis nevében beszélnek, vagy Freud nevében, Lacan nevében, miközben csak a saját magánvéleményüket fejezik ki. Alaposan reflektálnunk kell a pszichoanalízis jövőjére és képességére, hogy figyelembe vegye a család átalakulását a nyugati társadalmakban.

POMMIER: Miután meghallgattam különböző pszichoanalitikus iskolák számos tagját, akiket egy cikk megírására is felkértem a *Cliniques Méditerranéennes* „Homo-

szexualitások ma” című számába, azt kellett látnom, hogy a legtöbb iskolában nincs elfogadott álláspont a homoszexualitás kérdéséről. Hajlamosak azt mondani, hogy a homoszexuálisok személyisége nagyon különböző. Egyes analitikusok inkább nem is beszélnek a melegség vagy a genitális homoszexualitás témájáról, ehelyett pszichés homoszexualitásról beszélnek. Thierry Bokanowski például olyan fogalmakat használ, mint az „elsődleges homoszexualitás”, illetve a „strukturáló” vagy „inverz” Ödipusz-komplexus. Más pszichoanalitikusok álláspontja még strukturáltabb: például Charles Melman az *Encyclopédie Universalis*ban (23): ő külön foglalkozik a férfi és a női homoszexualitással. A *Cliniques Méditerranéennes*-ben megjelent szövegében Melman azt írja, hogy véleménye szerint ma, ha a férfi homoszexualitás perverzió is, a női homoszexualitás nem tekinthető annak, sőt nem is létezik. Szerinte inkább valamiféle „különleges, kiművelt hisztéria”. Mit gondol erről?

ROUDINESCO: Ez az „elméletieskedés” számomra megint csak az álcázott homofóbia megjelenésének tűnik. Miért ne nevezzük nevükön a dolgokat? Nagyon jól tudjuk, hogy létezik „pszichés” homoszexualitás, vagy hogy a heteroszexuálisokban van látens homoszexualitás. Feltételezhetjük azt is, ahogyan Lacan tette, hogy a női homoszexualitás „hisztérikusabb”, mint a férfi. Vagy talán hogy... Nem tudunk róla semmit! És Lacan Melmannal ellentétben soha nem mondta, hogy a női homoszexualitás nem létezik.

Az ilyen természetű klinikai kérdéseken túl a pszichoanalitikus közösség ma valójában nem a homoszexualitás vagy a homoszexualitások definíciójával van elfoglalva, hanem a „valós-ságával” (a lacani értelemben) és a társadalmi realitásával. Ami zavarja és időnként paranoiddá, erőszakossá és támadóvá teszi őket, az az, hogy gyakorló homoszexuálisok, vagyis azonos nemű párok, akik szexuális kapcsolatban élnek, úgy akarnak viselkedni, mint a közönséges neurotikusok: gyerekeket nevelni, családként élni, az ezzel kapcsolatos jogokat élvezni stb. Ezt a homofób pszichoanalitikusok nem tudják elfogadni. Leginkább attól félnek, hogy a freudi ősjelenet helyét egy a férfi és nő közötti koitusztól eltérő szexuális aktus veszi át. Hogy a nemek közötti anatómiai különbségeken alapuló ősjelenet egyszerűen eltűnik, és valami más valós és „rettenetes” idegen lép a helyébe. Mintha valóban meglenne a kockázata, hogy ez az anatómiai különbség kitörölhető, vagy eltűnik a nemek vélt „homogenizációja” miatt! Igen élénk a fantáziájuk! A szexuális különbség nem szűnik meg, és nem kell félni attól sem, hogy más különbségek elfedik.

De szerencsére nem minden pszichoanalitikus homofób, és sokan oda tudnak figyelni arra, amit az új homoszexuálisok mondanak: az a csoport, amely nem perverz vágyával, hanem a „normalitásra” irányuló vágyával forgatja fel a freudíanus közösséget. Engem megdöbbsent, hogy az analitikus közösség toleránsabb a pszichotikus analitikusokkal vagy a perverz heteroszexuálisokkal, mint a „közönséges” („neurotikus”), a patológia jeleit egyáltalán nem mutató homoszexuális analitikusokkal szemben. A freudíanus közösségben él a vágy, hogy fenntartsák azt az ideát, amely szerint a homoszexualitás önmagában a perverzió esszenciája.

Valamikor természetesen el kell fogadniuk az új realitást, egyszerűen mert ez a valóság, és mert hamarosan új törvények születnek, amelyek legalizálják a homo-

szexuálisok normalizáció iránti vágyát. Ezzel a valósággal számolnunk kell, nem hagyhatjuk figyelmen kívül, és nem kell attól félnünk, hogy gyökeresen át kell alakítanunk pszichoanalitikus kategóriáinkat. Szükség van arra is, hogy a homoszexuálisok védelmet élvezzenek a hátrányos megkülönböztetés minden formájától. Ha a pszichoanalízis freudianus akar maradni, akkor meg kell valósítania azt a civilizációs és emancipációs feladatot, amely kezdetben jellemezte.

E tekintetben a homoszexualitás lacani felfogása ma már nem alkalmas a homoszexuálisok analízisére, mert az a fajta homoszexuális, akiről ő beszélt, a fenséges és elátkozott perverz eltűnőben van. A mai homoszexuálisokat nem lehet univerzálisan perverznek tekinteni. Ugyanígy a neurotikus homoszexualitás ma már önmagában nem perverzió, sem szexuális, sem strukturális értelemben. Másrészt az a zseniális gondolat, hogy a szerelemnek általánosságban alkotóeleme a perverzió, sőt a struktúrája perverz, egy „szublimált homoszexuális” struktúra, ami közös a homo- és a heteroszexuális viszonyokban, bizonyára megmarad a lacani elméletből. És ha Lacan elmélete arról, hogy szükségszerűen létezik egy valóság, amelyet nem lehet a normára redukálni, korrekt, jó okunk van feltételezni, hogy az elátkozott és fenséges perverz figurája, ha új formákban is, továbbra is fennmarad a társadalmunkban.

Figyelnünk kell rá, hogy ne növekedjen a homofób erőszak a pszichoanalitikusok körében. Ami Lacan munkáit illeti, még végig sem értünk az életműve tanulmányozásán. Az embernek tudnia kell szelektálni, és nem leragadni a mester egy-egy csípős megjegyzésénél. Öröksége néhány tanítványa (szerencsére a kisebb-ség) számára egyrészt a sértegetésre való hajlandóság, másrészt az Apa Neve elmélet és a szimbolikus funkció dogmatikus olvasata, ami valóban megérdemli Tort és Eribon kritikáját. Lacan Freudnál erősebben bátorította és kedvelte munkáinak regresszív olvasatát.

Charles Melman és Jean-Pierre Winter viszont, akik igazi médiahadjáratot indítottak a homoszexuálisok ellen a lacanizmus és a pszichoanalízis nevében, arra használják a szimbolikus apaság lacani felfogását, hogy helyreállítsák az autoriter apa elveszett figuráját, amelyet nézetük szerint fenyeget az új homoszexuális rend.

Ez az attitűd csak újratерemti a „haladástól” való konzervatív és rosszindulatú félelmet, ami a 19. század végén ugyanígy átjárta a bécsi társadalmat. Otto Weininger és Johann Bachofen munkáiban is láthatók a nyomai – de Freud írásaiban soha. Mivel erősen konzervatívak és nihilisták voltak, ezek a szerzők attól féltek, hogy a nők emancipációját a társadalom általános feminizációja követi. A homofób lacaniánusok, IPA-beli kollégáikkal együtt, még ma is ugyanettől tartanak. Megdermeszti őket a gondolat, hogy valamiféle apokalipszis jön, és elpusztítja, „homoszexualizálja” és „homogenizálja” a társadalmat.

Félelmükben sértegetnek. Amihez kötődnek, az inkább egyfajta „mozaikos” autoriter patriarchátus, mint keresztény paternalizmus. Winter például egy karikírozott judaikus rendet idéz meg, hogy stigmatizálja a gyereket örökbefogadó homoszexuális nőket. Szerinte ezek a nők egy „anyai kereszténység” képviselői, mivel Szűz Máriához hasonlóan heteroszexuális nemi kapcsolat nélkül hoznak gyereket a világra (24). „Keresztények”, így. Itt a keresztény-ellenes sértés olyan,

mint a zsidóellenes sértés: feltételezi, hogy a „zsidó” apai funkció újra érvényesíteni tudná a pszichoanalitikusok „apai törvényét” a keresztény paternalizmus hanyatlásának idején. Ugyanebben a kontextusban Winter (2000) azzal vádolta a homoszexuális párokat, hogy „szimbolikusan módosított gyerekeket” csinálnak.

Charles Melman pedig nekitámadt Martine Grossnak, azzal vádolva a homoszexuális szülőket, hogy egyfajta primér nárcisztikus gyakorlatot űznek, amely a lehetőségét is kizárja a másokkal való valós kapcsolatnak. Szerinte az azonos nemű párok számára a gyerekek csak „plüssállatkák, akiket arra szántak, hogy kielégítsék szüleik nárcizmusát”. Ami Melman család-meghatározását illeti, az elég érdekes: „Én azt tekintem normális családnak, amelyik lehetővé teszi, hogy a gyermek igazi problémákkal nézzen szembe.” Ha felidézzük, amit Lacan 1938-ban mondott, hogy a látszólag legnormálisabb családokban a legrosszabb dolgok és a legnagyobb anomáliák fordulnak elő, láthatjuk, mi választja el a tanárt homofób követőitől. Szerintem ezek az emberek meggyalázzák a lacanizmust és a pszichoanalízist.

A *Histoire...* (1986) könyvem megjelenése után Melman azt írta rólam, hogy „Lacan lábnymait szaglászom”, várva, hogy „hozzám dörzsölje a farkát”, később pedig hogy én vagyok a „pszichopride” szervezője, mert 2003 júniusában védelmembe vettem a homoszexuális párokat (25).

De a legrosszabb Pierre Legendre. Mivel fontos és elismert gondolkodó, neki a többiekénél is nagyobb a felelőssége. Akárcsak a többieket, őt is a Nyugat hanyatlása rémíti meg, a „deszimbolizáció”, és azt mondja, hogy a homoszexuálisok vágya a normalizációra végtelen hedonizmusukat tükrözi, és azt, hogy minden tabut elvetnek.

De miért éppen a homoszexuálisok volnának felelősek ezért a minden úgynevezett „posztmodern” társadalomra jellemző, és helyenként okkal kritizálható hedonizmusért? És miért tekintünk ezt a hedonizmust a nárcizmus örökségének, amikor ez a filozófiai gondolkodás az ókori görögök óta létezik? Ezen a ponton Pierre Legendre logikája követhetlenné válik, és félelme üldözési mániába fordul: „Gondoljunk a homoszexuálisok kezdeményezéseire”, mondja. „A bejegyzett élet-társi kapcsolat epizód bizonyítja, hogy az Állam többé már nem garantálja a rációt. Freud megmutatta, hogy a homoszexuális vágy mindenütt jelenvalósága a pszichés biszexualitás eredménye [...]. A családi státusz garantálása a homoszexuálisok számára azt jelenti, hogy a demokrácia alapelveit a fantázia működtetésére használjuk. Ez pusztító, mivel a genealogikus alapelveken nyugvó törvény teret ad egy olyan hedonisztikus logikának, amely a nárcizmus örököse.” (Legendre, 2001).

Nem is értem, hogy a homoszexuálisok vágya a normalizációra hogyan veszélyeztethetné a demokratikus alapelveket. Az nyilvánvaló, hogy ezek a nemek közötti különbségre, s így a heteroszexuális házasságra épülnek. De éppen mert a homoszexualitás ma ezt tekinti modellnek, nem veszélyezteti a demokráciát. Ellenkezőleg, még több demokráciát akar. Ami eddig a demokrácia ellenében hatott, az éppen az archaikus férfiuralom egy-egy barbár és autoriter formája. Ezen a ponton összeérnek Freud feltételezései az őshordáról és Lacan elemzése a családról. Jelenleg az egyetlen apokalipszis, amely fenyegetni látszik a nyugati társadalmakat

(és az iszlámot is) a terrorizmust támogató radikális iszlám fundamentalizmus. Az iszlám világból érkező fenyegetések szélsőséges, szakállas és barbár poligamistáktól erednek, akik béklyóba kötik a nőket és szidják a homoszexuálisokat, mert őket tekintik felelősnek, hogy meggyengítik Isten, az atya maszkulin értékeit.

És végül a homoszexualitás nem hasonlítható az SA vagy SS katonák szadista vagy „hedonista” gyakorlataihoz. Ők a homoszexuálisokat „alsóbbrendű és degenerált fajnak” tartották, és koncentrációs táborokban semmisítették meg őket; a zsidókhoz és a cigányokhoz hasonlóan őket is romlottnak tartották. Ma is megölik őket Szaúd-Arábiában és kínozzák Egyiptomban, és a pszichoanalitikusok közössége egyáltalán nem tiltakozik ez ellen.

POMMIER: Még egy dolgot kérdeznék a homoszexuális analitikusokról. Egy 1999-ben készült interjú végén (26) Ön azt mondta, hogy a homoszexuális analitikusoknak nem kellene felfedniük a szexualitásukat, hiszen a szabályok azt követelik meg, hogy a páciensek ne tudjanak analitikusuk magánéletéről. Mit gondol erről most, és mit gondol a homoszexuális pszichoanalitikusok csoportjának létrehozásáról?

ROUDINESCO: Ami a kezelést illeti, szerintem a szabályoknak univerzálisaknak kell lenniük. Jól tudjuk, hogy az áttételben lévő páciensek gyorsan megtudják, milyen az analitikusuk szexuális orientációja. De be kell tartanunk az olyan szabályokat, mint hogy az analitikusok ne osszák meg a pácienseikkel a „magánéletüket”. A homoszexuális analitikusoknak el kell kerülniük a „gettósodást” is: fontos, hogy homoszexuális és heteroszexuális pácienseket is kezeljenek. Ha egy páciens azt mondja az analitikusának, hogy tudja vagy feltételezi, hogy homoszexuális, és ez valóban így van, szerintem az analitikusnak nem szabad letagadnia. Ugyanakkor az analitikusoknak nem kell részletezniük szexuális választásaikat. Ha valaki nem válaszol az ilyenfajta kérdésre, az is de facto válasz lehet.

Sok kérdést kell feltennünk a jövőben, miközben társadalmunkban átalakulóban van a homoszexualitás. Például hogyan kezeljen egy analitikus egy a korai homoszexualitás jeleit mutató gyermeket? Vajon kell-e másféle szexuális választás felé irányítania? Szerintem igen, ha például arról van szó, hogy a pubertás előtt álló gyermek fetisizálja az anyját. De hogyan lesz erre képes az analitikus egy olyan világban, amelyben a homoszexualitást mindennapinak tekintik, és nem patológiakusnak? Hogyan vonjuk meg a határokat a normális és a patológikus között?

2001. november, Párizs

Sándor Bea fordítása

Jegyzetek

1. Federn et al. (1976)
2. S. Freud (1905 és 1910)
3. Lásd még: S. Ferenczi (1905 és 1970)
4. S. Freud (1920)
5. S. Freud (1921)
6. S. Freud (1960)
7. Szójáték: a *filles au père* [apa lánya] kifejezés második tagja (*au père*) úgy hangzik, mint az *au pair* (gyermekfelügyelő) kifejezés 8. Lásd Derrida et al. (2001)
9. Diatkine (1999, 1306.)
10. Botella (1999, 1317.)
11. Manzano (2001)
12. Ld. Hinshelwood (1991)
13. Ld. Roudinesco (1993)
14. Foucault (1984, 1999 és 2001.)
15. Freud szerint az Ödipusz-komplexus az a tudattalan reprezentáció, amelyen keresztül a gyermek kifejezi szexuális vagy szerelmi vágyát a vele nem azonos nemű, illetve ellenséges érzületét a vele azonos nemű szülő iránt. Ez a reprezentáció megfordulhat, és ilyenkor a gyermek a vele azonos nemű szülő iránt érez nemi vágyat illetve szerelmet, míg a vele nem azonos nemű szülő iránt gyűlöletet. Freud szerint a homoszexualitás gyakran az inverz, megfordított Ödipusz-komplexusból ered, de az ilyen komplexus nem feltétlenül vezet homoszexualitáshoz.
16. Lacan (1998, 207-212.)
17. Lacan (2001, 163.)
18. Lacan (1975, 247.)
19. Ibid.
20. Tort (1999); Tort (2000); Eribon (2001). Eribontól ld. a Lacan „homofóbiájáról” szóló fejezeteket, valamint a „Pour en finir avec Jacques Lacan” című részt.
21. Eribon (1999)
22. Lacan 1938, első megjelenése: *L'Encyclopédie française*.
23. „Homoszexualité”: egy 1976-ban írt és azóta változatlanul megjelent cikk.
24. Ez a vád a jelenlétemben hangzott el 2000. február 2-án a *France culture* (*La suite dans les idées*) adásában, amelyben részt vett Geneviève Delaisi és Martine Gross is, a leszbikus és meleg szülők szervezetének (Association of Gay and Lesbian Parents – APGL) elnöke.
25. Melman ezt Martine Gross jelenlétében mondta a Planète 2001. júniusi műsorában, valamint az RTL műsorában 2001. június 21-én. A rám vonatkozó kommentárokat ld. Melman (1986, 64.); és Melman 2000, 9.). A homoszexuális szülőkről ld. Nadaud (2002).
26. Roudinesco (1999)

IRODALOM

- ANATRELLA, T. (1999): A propos d'une folie. *Le Monde*, 1999. június 26.
- BOTELLA, C. (1999): L'homosexualité(s): Vicissitudes du narcissisme. *Revue française de psychanalyse*, 63:4.
- DERRIDA, J. – ROUDINESCO, E. (2001): *De quoi demain... Dialogue*. Fayard, Paris.
- DIATKINE, G. (1999): Identification d'un patient. *Revue française de psychanalyse*, 63:4.

- ERIBON, D. (1999): *Réflexions sur la question gay*. Fayard, Paris.
- (2001): *Une morale du minoritaire. Variations sur un thème de Jean Genet*. Fayard, Paris.
- FEDERN, E. – NUNBERG, H. (1976), szerk.: *Les Premiers psychanalystes. Minutes de la Société psychanalytique de Vienne*, vol. 1, 1906-1908. Gallimard, Paris.
- FOUCAULT, M. ([1984] 2001): *A szexualitás története III. Törődés önmagunkkal*. Osiris, Budapest, 2001.
- (1999): *Les Anormaux*. Gallimard / Le Seuil, Paris.
- (2001): *L'Herméneutique du sujet*. Gallimard / Le Seuil, Paris.
- FERENCZI, S. ([1905] 1999): Szexuális átmeneti fokozatokról. In: *A pszichoanalízis felé. Fiatalkori írások 1897—1908*. Osiris, Budapest, 255-263.
- ([1914] 1919): A férfiak homoszexualitása. In: *Ideges tünetek keletkezése és eltűnése és egyéb értekezések a pszichoanalízis köréből*. Dick Manó, Budapest, 26-39.
- FREUD, S. ([1905] 1995): Három értekezés a szexualitás elméletéről. In: *A szexuális élet pszichológiája*. Cserépfalvi, Budapest, 31-131.
- ([1910] 2001): Leonardo da Vinci egy gyermekkori emléke. In: *Művészeti írások*. Filum, Budapest, 115-199.
- ([1920] 1998): A női homoszexualitás egy esetének pszichogenéziséről. In: *A Farkasember. Klinikai esettanulmányok II*. Filum, Budapest, 219-249.
- ([1921] 1995): Tömegpszichológia és én-analízis. In: *Tömegpszichológia. Társadalomlélektani írások*. Cserépfalvi, Budapest, 185-248.
- (1960): *Letters of Sigmund Freud 1873-1939*. Basic Books, New York.
- HINSHELWOOD, R.D. (1991): *A Dictionary of Kleinian Thought*. Free Assn Books, London.
- LACAN, J. (1938): Les complexes familiaux. *Autres écrits*. Le Seuil, Paris, 2001.
- (1966): Fonction et champ de la parole et du langage en psychanalyse. *Écrits*. Le Seuil, Paris.
- (1975): *Le Séminaire, livre I, 1953-1954. Les écrits techniques de Freud*. Le Seuil, Paris.
- (1998): *Le Séminaire, livre V, 1957-1958. Les Formations de l'inconscient*. Le Seuil, Paris.
- (2001): *Le Séminaire, livre VIII. 1960-1961, Le Transfert*. Le Seuil, Paris.
- LEGENDRE, P. (2001): Interjú Antoine Spire-rel. *Le Monde*, 2001. október 23.
- MANZANO, J. (2001): *Le Temps*. 2001. május 2.
- MELMAN, C. (1986): Hyacinthe Hirsch. *Le Discours psychanalytique*, 57-59.
- (2000): Lacan a-t-il fait acte? *La Célibataire*, Ősz-Tél.
- NADAUD, S. (2002): *L'homoparentalité: une nouvelle chance pour la famille?* Fayard, Paris.
- NICOLAÏDIS, N. (2001): L'homosexualité et la question de la différence. *Médecine et hygiène*, 2339, 21 March.
- PICHON, E. (1980): La famille devant Monsieur Lacan. *Cahiers Confrontation*, 3.
- PLON, M. – ROUDINESCO, E. (1997): *Dictionnaire de la psychanalyse*. Fayard, Paris.
- ROUDINESCO, E. (1986): *Histoire de la psychanalyse en France, vol. 2*. Fayard, Paris.
- (1986b): *Histoire de la psychanalyse en France, vol. 1*. Fayard, Paris.
- (1993): *Jacques Lacan. Esquisse d'une vie, histoire d'un système de pensée*. Fayard, Paris.
- (1999): Vision progressive de l'homosexualité. Interjú Eric Lamiennel. *Ex aequo*, április 27.
- (2000): State of Psychoanalysis Worldwide. *Journal of European Psychoanalysis*, 10-11:3-11.
- ROUGHTON, R. (1999): Psychanalyste et homosexuel? *Revue française de psychanalyse*, 63:4.
- TORT, M. (1999): Homophobies psychanalytiques. *Le Monde*, október 15.
- (2000): Quelques conséquences de la différence „psychanalytique” des sexes. *Les Temps modernes*, 609. június-július-augusztus.
- WINTER, J-P. (2000): Gare aux enfants symboliquement modifiés. *Le Monde des débats*, 2000. március.
- YOUNG-BRUEHL, E. (1988): *Anna Freud*. W.W. Norton & Co., New York.